

Wegen van geschiedschrijving

Jos Trippenzee bespreekt:

**Willem Frijhoff, *Wegen van Evert Willemsz.* (SUN, Nijmegen 1995)
928 blz., geïllustreerd, f89,50.**

H.M. Beliën, A.Th. van Deursen en G.J. van Setten (red.), *Gestalten van de Gouden Eeuw* (Bert Bakker, Amsterdam 1995) 421 blz., f69,50.

**Anne Wroe, *De gek en zijn geld* (Contact Amsterdam 1995)
224 blz., f39,90. Vertaling Auke Leistra.**

Er zijn de laatste tijd nogal wat publicaties over de zeventiende eeuw verschenen. Hier worden er twee besproken, aangevuld met de bespreking van een 'archiefstudie' uit Frankrijk, als vergelijkingsmateriaal met de hoofdmoot van deze recensie, het magnum opus van Willem Frijhoff: een boek van meer dan negenhonderd bladzijden over een obscure weesjongen uit het Woerden van de zeventiende eeuw.

Evert Willemsz. en zijn tijd

Frijhoff heeft aan de hand van twee pamfletten die verschenen zijn in 1622 en 1623 het levensverhaal geconstrueerd van de kleermakersleerling Evert Willemsz. die tot twee keer toe een mystieke ervaring kreeg en daardoor van zijn zinnen werd beroofd en geen voedsel of drank tot zich nam.

Door deze gebeurtenissen nam het leven van de arme weesjongen een totaal andere loop, want na de tweede verlossing werden de visioenen van Evert geaccepteerd door kerkeraad en magistraat, die Evert verder zouden steunen in zijn roeping om predikant te worden en hem toelieten op de latijnse school.

Na zijn studie vertrok Evert in 1630 als ziekentrooster naar Guinee om in 1632 terug te keren naar de Republiek waar hij als predikant werd voorgedragen aan de kamer Amsterdam van de WIC. Als dominee Bogardus werd hij vervolgens uitgezonden naar Nieuw

Amsterdam op Manhattan waar hij van 1633 tot 1647 werkte.

Toen hij, in 1647, naar het vaderland werd teruggeroepen, verdrok hij voor de kust van Wales bij een schipbreuk.

Het boek van Frijhoff valt in twee delen uiteen; het eerste is het verhaal van een arme weesjongen die zijn levenslot een andere wending wist te geven en het tweede de geschiedenis van dominee Bogardus in de koloniën, die steeds in een morele strijd was gewikkeld met de gouverneur Kieft.

Over de weesjongen Evert Willemsz. wist Van Deursen in zijn *Mensen van Klein Ver-mogen* te melden dat de autoriteiten van Woerden zich hadden laten misleiden door een notoire simulant, waarmee voor hem de kous af was. Eigenlijk komen we bij Frijhoff niet te weten wat hij nu van de visioenen van Evert vindt, maar hier ligt dan ook niet de interesse van de auteur. Het onderschrift van zijn boek is immers: '*Een Hollands wees-kind op zoek naar zichzelf*'.

Wat Frijhoff voor ogen stond bij het schrijven was, in hoeverre Evert enerzijds in het handelen van de gemeenschap deelde en anderzijds zelf invloed op die omgeving kon uitoefenen. Evert is als het ware een illustratie van het dagelijks leven in de zeventiende eeuw; want om zich zo goed mogelijk in te leven in de persoon Evert Willemsz. wordt de zeventiende-eeuwse samenleving in al haar aspecten blootgelegd.

WILLEM FRIJHOFF
Wegen van Evert Willemsz.

De omvang die het boek heeft gekregen komt voort uit de gedachte dat het levensverhaal van de hoofdpersoon de spil is waar omheen een zo compleet mogelijk beeld van de vroeg zeventiende-eeuwse maatschappij wordt verweven.

Wegen van Evert Willemsz. is in z'n geheel op oorspronkelijke bronnen gebaseerd, aangevuld met geestelijke teksten, schilderijen, literatuur en dergelijke, die de sfeer moeten aangeven waarin de hoofdpersoon is opgegroeit. Daarnaast toetst Frijhoff het ontstane beeld aan ongeveer alle bestaande literatuur over de mentaliteitsgeschiedenis.

Bestaat er weinig biografisch materiaal over de weesjongen Evert, over dominee Bogardus en zijn vete met de gouverneur van Nieuw Amsterdam is meer materiaal beschikbaar. Uit dit materiaal komt de dominee naar voren als een opvliegend man die niet van de drank kon afblijven en steeds in conflict kwam met het gezag van de kolonie. Kernpunt van de conflicten was de vraag in hoeverre het gezag van de WIC botste met de dagelijkse realiteit in de kolonie. Misschien juist door de beschikbaarheid van biografische gegevens, komt de dominee meer tot leven dan de weesjongen. Toch overtuigt dit tweede deel minder, omdat je als lezer het gevoel krijgt af en toe te blijven steken in anecdotes. Hierdoor komt de persoon Bogardus weliswaar duidelijk naar voren, maar lijkt veel minder illustratief voor het vroegmoderne leven dan de weesjongen

Evert. De poging van Frijhoff om nieuw licht te werpen op de bestaande verhalen over het handelen van de dominee door zijn jeugd zo intensief te behandelen, lijkt mij dan ook mislukt. Daarvoor is de tweedeling in het boek te groot geworden.

Al heeft Frijhoff een gedegen, wetenschappelijke prestatie neergelegd, zijn poging om een beeld te schetsen van zoveel mogelijk aspecten van de vroeg zeventiende-eeuwse samenleving heeft een zo'n grote en diverse verzameling bronnenmateriaal opgeleverd, dat het resultaat toch meer (en vooral) het verslag is geworden van de zoektocht van Frijhoff zelf in de archieven dan het levensverhaal van Evert Willemsz. Weliswaar vormt Evert de rode draad die al het onderzoek bij elkaar weet te houden, echt een persoon van vlees en bloed is hij toch niet voor ons geworden.

Wat echter overblijft is nog zo bijzonder en de moeite waard, dat deze mislukking Frijhoff nauwelijks is aan te wijven: een stan-

ook niet het 'Hollands Groepsportret' geworden dat de ondertiteling doet beloven, maar een verzameling van afzonderlijke portretten: de regent, de koopman, de zeeman, de dominee, de soldaat, de geleerde, de schilder, de vrouw, de boer, de arme en de literator.

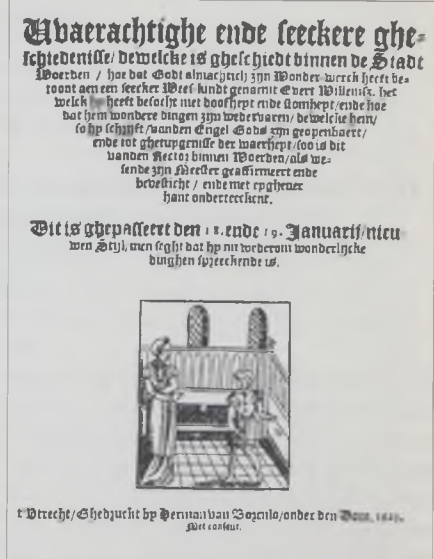
In de beschrijvingen zijn alle resultaten van recent onderzoek opgenomen en dit betekent voor sommige bevolkingsgroepen toch weer nieuwe gezichtspunten. Zo laat E. van

daardwerk over de cultuur en mentaliteit van het dagelijks leven in de Gouden Eeuw, waarin alle losse draden en uitstapjes steeds weer terugkomen bij die 'gewone' weesjongen uit Woerden.

Losse gestalten

Juist omdat zo'n rode draad ontbreekt in de *Gestalten van de Gouden Eeuw*, is het een onevenwichtige bundel geworden. Het is dan

de Wetering zien dat de schilder weliswaar als een ambachtsman met leerlingen en gezellen in een gilde werkte, maar dat hij zich niet erg verwant voelde met de andere ambachten en zich dan ook wilde losmaken uit de bestaande gildenstructuur. Het misverstand dat ervan uitgaat dat de schilders zichzelf wél ambachtsman voelden, is ontstaan door het feit dat schilders zich bleven organiseren in de traditionele structuren. Dit was echter opdracht van het gemeentebestuur en geen eigen keuze.

Ook de portretten van de zeeman, de geleerde, de boer en de arme geven een meer genuanceerd beeld dan de zeventiende-eeuwse samenleving dan voor kort de gewoonte was.

Alleen Els Kloek, in haar hoofdstuk over de vrouwen, en de Neerlandicus Grootes in het hoofdstuk over de literator, overstijgen de gesegmenteerde beschrijving. Doordat Grootes besluit met de literaire produktie in alle eerdere genoemde beroepsgroepen, weet hij het boek toch nog iets van een gemeenschappelijk stempel mee te geven.

Ondanks deze poging tot synthese aan het einde van de bundel is het boek geen echte eenheid geworden en mede daarom blijft er

kleio

nummer 5/96
pagina's 20 en 21

meer hangen van de zeventiende-eeuwse maatschappij van Frijhoff dan die van de losse 'Gestalten'.

Vlees en bloed

Waar het Frijhoff echter ontbreekt aan personen van vlees en bloed, komen deze wel te voorschijn in de geschiedenis die Ann Wroe uit de archieven van het Franse dorpje Rodez heeft gehaald. In een kroniek uit de veertiende eeuw, tijdens de Honderdjarige oorlog, wordt het verhaal verteld over een pot met goud die werd gevonden en betwist.

De kwestie bleek nogal ingewikkeld te zijn omdat Rodez uit twee delen bestond. De Bourg behoorde toe aan de graaf en de Cité aan de bisschop. De grens was echter niet overal even duidelijk. Hij kon dwars door huizen lopen, zoals ook het geval bleek te zijn met het huis waar de pot met goud was gevonden. Er waren nogal wat mensen die aanspraak op het goud maken en er volgde dan ook een rechtzaak.

De beschrijving van dit aparte dorp met haar aparte inwoners, gehaald uit de processtukken van de rechtzaak over de pot met goud, is zo beeldend dat je het de schrijfster niet eens kwalijk neemt dat het verhaal plotseling

ophoudt zonder dat het goud aan iemand is toegewezen. Zo gaat dat met archieven uit een ver verleden, ze zijn vaak verre van volledig. Maar zo lang schrijvers als Ann Wroe uit de spaarzame gegevens zulke verhalen kunnen halen, én zolang wetenschappers als Willem Frijhoff deze gegevens kunnen samenbrengen tot een symbiose als het verhaal over Evert Willemsz., blijft het verslag van bronnenonderzoek zeer de moeite waard.

Conclusie

Het boek van Ann Wroe is zeer geslaagd en geeft de docent geschiedenis mooi materiaal om in de klas te gebruiken. Ook uit *Wegen van Evert Willemsz.* valt lesmateriaal te halen, maar het boek als geheel is te wetenschappelijk van opzet om als onderwerp over de zeventiende eeuw te dienen. Het zijn voornamelijk de delen over het leven in een weeshuis en in een kolonie die bruikbare verhalen opleveren.

Gestalten van de Gouden Eeuw tenslotte, heeft eigenlijk alleen een functie als naslagwerk voor de docent, maar als collectief geheel is het boek niet erg geslaagd en er kan dan ook weinig van in de klas gebruikt worden.

Wezen uit Oudewater: detail van 'maaltijd in het weeshuis te Oudewater' van H. van Ommen, 1651 (Foto Willem Frijhoff, 1993).